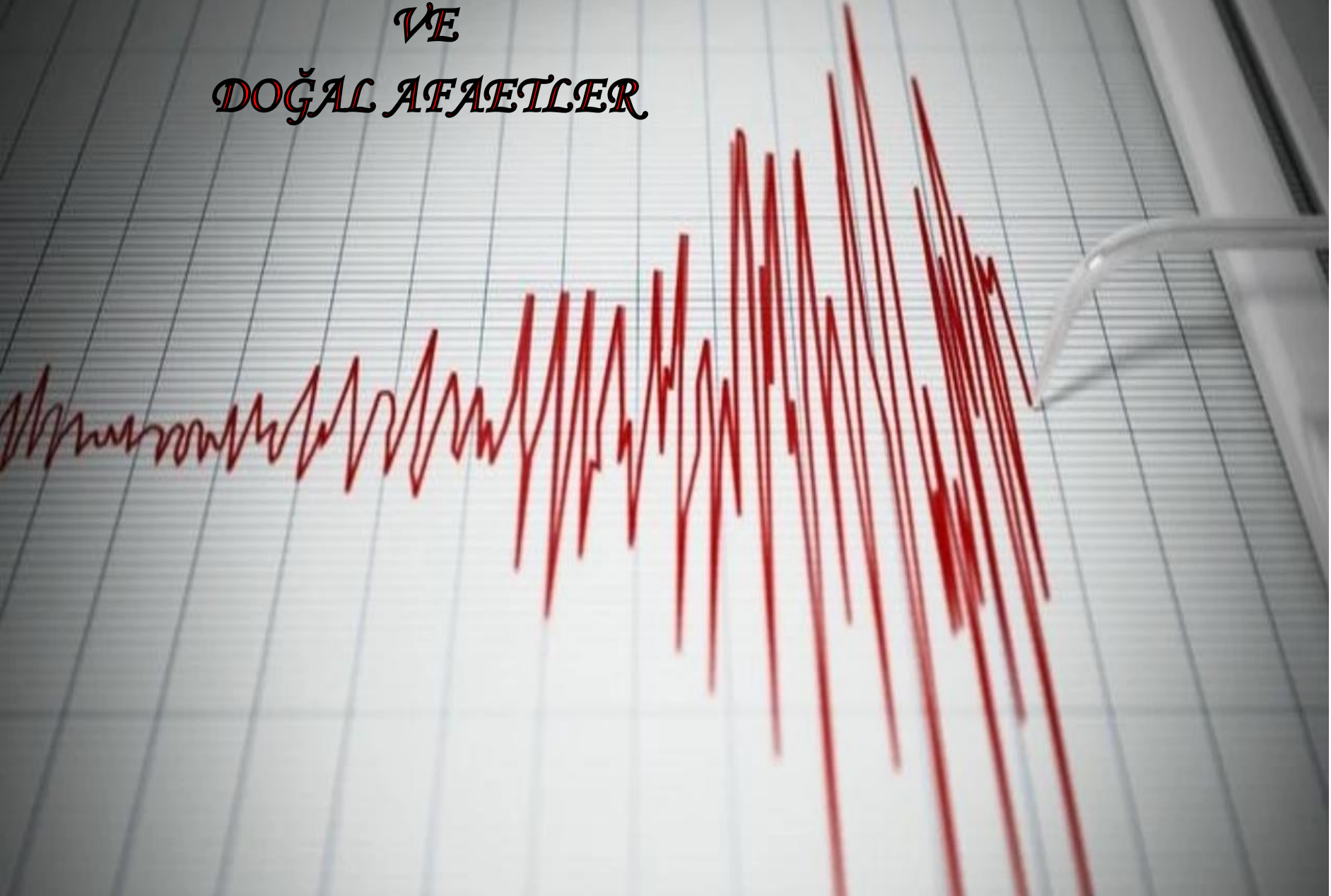

*KELAMÎ BOYUTUYLA DEPREM
VE
DOĞAL AFÂETLER*

Deprem ve Gizemi

Nerede, ne zaman ve hangi büyüklükte olacağı bilinmeyen felaketlerden biri de depremdir. Bu afetin en önemli riski, maddi hasar ve ölüm vakalarının yanında insanın tahammül gücünü zorlaması, ruh sağlığını ve toplum psikolojisini olumsuz etkilemesidir. Bu yönüyle depremi, kıyameti çağrıştıran bir gizeme benzetenler olmuştur. Çünkü onun mevsim/iklim, hangi gün, gece, uyanık mı yoksa uyku halinde mi ortaya çıkacağı bilinmediği için korku ve merakı arttırmaktadır. Arapça karşılığı zelzeledir. Zelzele ise; bu kelimedeki harflerin dönüşümünü, ondaki titreme halinin devamı ve iki el arasında tutulan eleğin çalkalanması gibi tekrarı anlamına gelmektedir.

Deprem ve Tanımı

Deprem, yerin içindeki fay düzlemi denilen kırıklar üzerinde biriken enerjinin sıkışma sebebiyle aniden boşalması sonucunda gelişen jeolojik bir olgudur. Yer içindeki fay kırıklarında biriken enerjinin aniden boşalmasıyla meydana gelen yer değiştirme hareketinin yol açtığı, karmaşık, elastiki dalga hareketi şeklinde de tanımlanmıştır. Bilim adamları deprem enerjisinin boşalmaya başladığı, sismik dalgaların çıkış kaynağı olan noktaya, “***depremin merkezi veya odak noktası***” bu noktanın yeryüzündeki izdüşümünü de “***depremin merkez üssü***” olarak isimlendirmişlerdir. Depremin oluşmasını, deprem dalgalarının yayılmasını, deprem aletlerini ve depremle ilgili diğer konuları inceleyen bilim dalına da “***sismoloji***” denmiştir.

1-Tarihte İz Bırakan Bazı Depremler

Tarihte en çok Malezya ve Endonezya'da büyük depremler olmuştur. Bilim adamı Sir Charles Lyell (öl.1875) Jeolojik süreçlerin döngüsel olduğunu *hatırlatarak* “*en eski ulusların vatani olan Asya'nın, geçmişte muazzam depremlerle sarsıldığını*” belirtmiştir. Yine 24 Kasım 847 tarihinde; Aktif fay hatları üzerinde bulunan Irak, Mağrib, Mısır, Şam, Musul, Humus ve Antakya ekseninde meydana gelen depremde, Emeviye Camisinin bir bölümü yıkılmış, Musul'da 50.000, Antakya'da, 20.000 kişi ölmüştür. 1302 yılında Mısır'da yaşanan depremde ise; dağlar yarılmış, surlarda çatlaklar oluşmuş ve yerden sular kaynamıştır. 1 Kasım 1755 tarihinde Lizbon'da meydana gelen depremde de şehir harabeye dönmüş, 50 bin insan hayatını kaybetmiştir.

Türkiye

Ülkemizde kuzeydoğudan batıya uzanan Kuzey Anadolu Fay Hattında 1419 yılındaki depremde, Amasya-Tokat-Bursa ve İstanbul'da etkili olmuştur. Bu hattın en riskli bölgesi Erzincan olup son bir asırda, 36 depreme maruz kalmıştır. Nitekim 27/28 Aralık 1939 günü gece saat 02:00'de meydana gelen depremde 32 bin 962 kişi vefat etmiştir. 17 Ağustos 1999'da merkez üssü Gölcük olan 7,4 şiddetindeki depremde ise; 17.480 kişi hayatını kaybetmiştir. Aynı yıl 12 Kasım 1999 günü, Düzce'de bir deprem daha olmuş ve 763 kişi ölmüştür.

Son Çeyrek Yüz Yıl

Son 25 yılda

Afyon /Sultandağı (15.12. 2000),
Osmaniye (25.06.2001),
Afyon Çay ve Sultandağı (03.02.2002),
Tunceli/Pülümür (27.01.2003),
Bingöl merkez (01.05.2003),
Erzurum/Aşkale (25.03.2004),
Ağrı/Doğubeyazıt (02.07.2004),
Van/Erciş (23.10.2011),
Van/Edremit'te (09.11.2011)
Elâzığ - Malatya çevresinde de maddi hasar ve ölümlerle sonuçlanan
depremler olmuştur. (24 Ocak 2020)

Kahramanmaraş Merkezli Deprem

6 Şubat 2023 tarihinde, saat 04:17 de meydana gelen Kahramanmaraş merkezli 7,7 şiddetindeki birinci deprem ile aynı gün saat 13:24 de Elbistan merkezli 7,6 şiddetinde gerçekleşen ikinci depremle birlikte dünyanın en büyük felaketlerinden biri olarak kayda geçmiştir. Bu depremin etkilediği illerin yüz ölçümü **Hollanda (41.850 km²)**, **Belçika (30.168 km²)** ve **Danimarka (42.951 km²)**, gibi üç Avrupa ülkesinin toplam yüz ölçümüne denk gelmektedir.

Depremle Birlikte Oluşan Algılar ve Söylemler

Can ve mal kaybına yol açan depremlerden hemen sonra; acaba bu yapılan zulümlere karşı Allah'tan insanlara gelen bir ceza mı? Yoksa bir uyarı mı? Veya tabiat kanunlarına göre gerçekleşen bir olay mı? Yahut ilahi bir kader mi? İnsanın bu olaylarda ihmali var mı? Gibi söylemler dolaşıma girmektedir. Şöyle ki:

- a)1755 yılında Portekiz/Lizbon'da meydana gelen bir depremde, 50 bin kişi hayatını kaybetmiştir. Voltair (öl.1778) bu acı olayın sebebini işlenen günahlarla ilişkilendirerek; *“ne olurdu bu deprem ıssız bir çölün ortasında olsaydı? Lizbon yerle bir olurken, en az onun kadar günahkâr olan Paris neden sefa sürüyor”* demiştir. Henüz depremin enkazı kaldırılmadan şehrin büyük katedrali de yanıp kül olmuştu. Korku içindeki halk rahiplerin kehanetlerini duyabilmek için meydanlarda toplanmıştı. Yapılan konuşmalarda; insanların kilise öğütlerini dinlenmedikleri ve boğa güreşlerinden zina fiiline kadar birçok günah işledikleri için, Tanrı kendi kutsal evi kiliseyi bile yakmak zorunda kaldığını ve Lizbon halkını cezalandırdığı söyleniyordu.

- b) Yakın geçmişte yaşanan Erzincan ve Marmara depremlerin sebeplerini de; halkın işlediği günahlarla ilişkilendiren ve bunun Allah'tan gelen bir ceza olduğunu söyleyenler olmuştur.
- c) 6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş merkezli depremde de yüzlerce kişi sosyal medya aracılığıyla din, ideoloji ve siyasi hırs uğruna, onur kırıcı paylaşımlarda bulunmuştur. Emniyet Genel Müdürlüğü bu tür paylaşımlarda bulunan 1139 hesap yöneticisi tespit etmiş ve 651 hesap yöneticisi hakkında adli işlem başlatılmış, bunlardan 157 şahıs gözaltına alınmış, 29'u tutuklanmıştır.
- d) Depremden sonra şok geçirme, depresyon, konuşamama, korku ve yakınlarını kaybetme üzüntüsü nedeniyle ruh hali değiştiği gibi dini vecibeleri algılama ve yeniden hayata tutunma problemi de yaşanmaktadır.
- e) Depremzedeleri rahatsız eden diğer bir konu da kendilerini kâhin/arrâf olarak tanımlayan başı boş insanların yorum ve paylaşımlarıdır. Bunlar rüyalara dayanarak yeni depremlerden haber vererek kaos ortamı oluşturmaktadır.
- f) Diğer üzücü bir olay da depremzedelerin ev ve işyerlerindeki mal ve eşyalarının çalınmasıdır. Sayıları az da olsa hüznün ve göz yaşlarının hâkim olduğu bir atmosferde hırsızlık olayları insanı gerçekten incitmektedir.

DEPREM VE TEVEKKÜL İLİŞKİSİ

“Tevekkülün manası tembellik olsaydı, bu millet dini sayesinde atalarının bıraktığı mirasla yaşar mıydı? Ne gezer... Belki de tevhid güneşi söner, Kur'an geldiği yere dönerdi. (M. Akif Ersoy)

Tevekkül Sözlük Anlamı: Kalben Allah'a itimat etmek, O'na boyun eğmek, teslim olmak, O'nun kudretine güvenmek ve O'nu vekil kılmaktır.

Terim Anlamı: Tevekkül; kişinin, Allah'ın her şeye muktedir olduğuna inanarak, yapacağı işle ilgili adetten olan maddi ve manevi tedbirleri, sebepleri yerine getirdikten sonra sonucun elde edilmesi için Allah'a güvenmesidir. Bu örneğin sıcak ve soğuktan korunmak isteyen, iklime uygun elbise giymesi, açlık ve susuzluğunu gidermek isteyen yemek yemesi, su içmesi, çocuk edinmek isteyen evlenmesi, ürün almak isteyen tohum ekmesi ve meyve isteyen fidan dikmesi gibi çalışmaları yapması ve güçlü bir irade göstermesi şarttır.

Tevekkül ve Hayata Dair Bazı Tanımlar

- 1) Fahreddin er-Râzi'ye (öl.1210) göre tevekkül; “insanın kendi elindeki işin zahiri sebeplerini yerine getirdikten sonra artık kalbini her şeye kadir olan Allah'a bağlamasıdır.”
- 2) Elmalılı Hamdi Yazır (1878-1942) da tevekkülü; “Bütün cehd ve gayretini sarf ettikten sonra Allah'a güvenmek, kadere, kazaya razı olarak işin sonucunu Allah'a bırakmak,” şeklinde tanımlamıştır. Bu tanıma göre; kader ve kazayı da dikkate alarak maddi ve manevi imkânlarının tamamını sonuna kadar seferber ettikten sonra işin akıbetini Allah'a bırakmaktır.
- 3) Ahmed Hamdi Akseki (1887- 1951) ise tevekkülü; “Maksada erişmek için, lazım gelen maddi ve manevi sebeplerin hepsine yapıştıktan ve başka hiçbir şey kalmadıktan sonra Allah'a itimat etmek ve ötesini O'na bırakmak” şeklinde tanımlamıştır. Akseki bu tanımı; “Yapacağımız şeyi, yapmadan önce tasarlamak, üzerinde düşünmek, karar verdikten sonra bütün gücümüzü seferber ederek çalışmak, daha sonra da “işte bu işi meydana getirebilmek için her çareye başvurdum. Bütün sebeplere yapıştım” diyerek daha somut olarak “bir tarladan iyi mahsul elde edilmek isteniyorsa” örneği üzerinden sebep ve süreci detaylıca açıklamıştır.

Hayatın Pratiği Olarak Tevekkül

Tevekkül insanın günlük hayatıyla iç içedir. Hz. Peygamber (sav) kendisini ziyarete gelen bir heyet başkanının, “*devemi bağladıktan sonra mı tevekkül edeyim, önce mi?*” sorusuna; “*önce bağla, sonra tevekkül et*” buyurarak cevap vermiştir. Başka bir hadiste de, *sabahleyin aç karına yuvasından çıkarak rızık arayan ve akşama yavrularına yiyecek getiren kuşlar* örnek gösterilmiştir.

Tevekkül ve Bilim İlişkisi

Tevekkül, planlanan çalışmaların şartlarını önceden hazırlamak ve yerine getirmektir. Buna sosyal tevekkül de denir. Buna göre; bilim çağının insanlığa depremle ilgili sunduğu önlemleri üç aşamada ifade etmek mümkündür.

Birincisi, herhangi bir yapı inşa edilirken yer seçimi, zemin etüdü, temel sistemi, bölgenin jeolojik yapısı, fay hattıyla ilişkisi, proje detayı ve çizimini, kurallara uygun hazırlamaktır.

İkincisi, inşaatın sağlamlığı için kullanılacak malzemenin (demir, kalıp, çimento vs.) seçimi, kalitesi, bunların usulüne uygun ve ihtiyaç kadar kullanmaya özen gösterilmesi gerekmektedir.

Üçüncüsü ise, çalışmaların yakından izlenerek denetimlerin yapılmasıdır. Böylece modern bilimin ön gördüğü çalışma sistemi ile tevekkülün temeli olan sebep ve şartlar örtüşmektedir. Bu duyarlılıkla kanun, tüzük, yönetmelik ve genelgeler uygulandığında toplumun korkulu rüyası olan depremlerin can ve mal kayıpları da asgari düzeyde olacaktır.

Depremle İlgili İki Raporun İp Uçları

Birincisi, 6 üniversitenin bilim insanlarının Kahramanmaraş depremiyle ilgili hazırladıkları raporda; “Betonarme binalarda yetersiz beton kalitesi, inşaatların uygun olmayan zeminlerde yapılması, malzeme özellikleri, uygun olmayan bağlantı detayları ve kötü işçilik, gibi sebepler tespit edilmiştir.

İkincisi Türkiye Müteahhitler Birliği” (TMB) raporudur. Buna göre; “Ortaya çıkan yaklaşık 230 milyon tonluk enkaz, boyutu itibarıyla Erciyes Dağı’nın büyüklüğü ile kıyaslanmıştır. Yıkılan binalar ve yitirilen canlar, doğal afet risklerini ve zemin şartlarını dikkate alan kentsel planlamanın, yetkin mühendisliğin, projeye uygun imalatın, doğru ve kaliteli malzeme kullanımı ile yapım faaliyetleri denetiminin hayati önemini ortaya koymaktadır.” Her iki rapor da tevekkül ile bilimin iç içe olduğunu ve örtüştüğünü göstermektedir.

Tevekkül ve Kadere Sığınmak

İnsan olup bitenleri, sorgulamadan ***“ne yapalım Allah’ın emri böyle imiş, demek ki kaderimizde varmış, başka yapacak bir şey yok”*** diyerek doğal afetler üzerinden tevekkül ve kadere sığınamaz. Zira Kur’ân’ın işaret ettiği gibi karada ve denizde meydana gelen iyi ve kötü olaylarda insanın da sorumluluğu vardır: ***“İnsanların kendi işledikleri (kötülükler) sebebiyle karada ve denizde bozulma ortaya çıkmıştır. Dönmeleri için Allah, yaptıklarının bazı (kötü) sonuçlarını (dünyada) onlara tattıracaktır.”*** (Rum 30/41) Kur’ân, insanların ihmal ve kötülük gibi zaaflarına dikkat çekmiştir. Nitekim teknolojik ve biyolojik felaketlerle ortaya çıkan riskler birey/toplumun aşırılıkları ve zaafları yüzünden karada ve denizde çeşitli problemler ortaya çıkmıştır.

Tevekkül Önlem ve Sorumluluk

Daha önce belirtildiği üzere tevekkül en basit şekliyle, hayatın akışında ortaya çıkması muhtemel her türlü riske yönelik; sorumluluk bilinciyle önlemleri aldıktan sonra insanın kendisini sağlam ve güven içinde hissetmesidir. Nitekim Yüce Allah da yeryüzünde onu bir halife sorumluluğu ile yarattığını evrende var ettiği her şeyin sağlam ve ahenk içinde olduğunu bildirmiştir:

وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ صُنْعَ اللَّهِ الَّذِي أَتَقَنَ كُلَّ شَيْءٍ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ ﴿٨٨﴾

"Sen dağları görürsün de onları hareketsiz sanırsın. Hâlbuki onlar bulutların geçişi gibi hareket ederler. Bunu, her şeyi sağlam ve yerli yerince yapan Allah yapmıştır..." (Neml 27/88) Bu ayet, Allah'ın her şeyi sağlam ve yerinde yarattığını bildirmektedir. .

Mevlâna Celaleddin Rumi (ö. 1273)” *yıkılmaya yüz tutan bir kulûbe ile onun içinde çocuklarıyla birlikte yaşayan bir adamın*” tevekkül ve sorumluluk anlayışını veciz bir üslupla açıklamış, adeta asırlar öncesinden bugünkü birey ve toplumun sosyal sorumluluğunu tasvir etmiştir. İstiklal şairimiz Akif de olayı şiir halinde, heyecanlı ve dertli bir üslupla dile getirmiştir.

*“Şu fikrasıyla, hakikat Cenâb-ı Mevlâna,
Nigâh-i ibrete açmış cihan kadar ma’nâ:
Delik, deşik evinin, bir zavallı hane-harâb,
Görür de hâlini, her gün eder şu yolda hitâb:*

(Safahat, 241)

1. Kur'an'ı Kerim de yeryüzündeki nimetlerden yararlanmak için tedbir almaya ve çalışmaya dikkat çekmiştir: ***“Yerin omuzlarında yürüyün ve Allah'ın rızından yiyin”*** (Mülk 67/15) ayetiyle yeryüzünde tarım, ziraat ve her türlü yatırım teşvik edilmiştir. Bir başka ayette ise

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ

“Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihad için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın” buyurularak düşmana karşı kara, hava ve deniz kuvvetleriyle üstünlük sağlayacak her türlü konvansiyonel silah ile ekonomik güç ve çağın gerektirdiği caydırıcı önlemleri almaktır.

2.Hz. Peygamber (sav) “Allah katında güçlü mü’minin zayıf müminden daha üstün olduğunu” (Tirmizi, Zühd, 39.) ifade eden hadisi ile çalışıp kazanmayı tavsiye etmiştir. Bize ışık tutacak bir uygulama da Hz. Peygamber (sav)’ın Kur’ân’ın nüzulü ve kayıt altına alınmasındaki hassasiyetidir. O, nazil olan sure ve ayetleri, nasıl olsa Allah muhafaza eder diye kendi haline bırakmamış aksine önce kendisi bizzat ezberliyor, sonra da vahiy kâtiplerinden birini çağırarak onun da ezberlemesini ve yazmasını sağlıyordu. Konu ile ilgili vahiy kâtibi Zeyd bin Sabit şöyle diyor: “Vahyi Resulullah’ın huzurunda yazardım. Bitirdiğim zaman “yazdığını oku” buyururdu.

3.Hz. Peygamber (sav)’ın hicret öncesinde aldığı stratejik önlemlerdir. Bilindiği üzere Resulullah, hicrete karar verdiğinde, herkesin bildiği yoldan hicret etmesi tehlike arz ettiğinden yakınlarıyla istişare ettikten sonra, yol güzergâhını Sevr dağına doğru değiştirmişti. Benzer tedbirleri, Bedir, Uhud ve Hendek savaşları için de almıştır.

Depreme Davetiye Çıkarmak

Bugün sosyal hayatımıza şekil veren sanayi ve teknolojiyle birlikte sert dağ eteklerinden zemini yumuşak ve sulu tarım arazilerine, hızlı göç dalgaların başlamasıyla ziraat arazileri iskâna açılmış ve çok katlı yapılar inşa edilmiştir. Yollar açılmış, ağaçlar kesilmiş yerine demirler dikilerek doğal çevre kanunu ihlal edilmiş, deprem, trafik, gıda ve sağlık problemlerine ilişkin çalışmalar zaafa uğratılmıştır. Muhtemel bir deprem anında bu alanlardaki maddi hasarların, ölümlerin, sert ve sağlam zemin üzerine inşa edilen yapılardan daha fazla olacağı bir gerçektir. Zira bilim, akıl ve tecrübeler de bunu göstermektedir. Zira önceden alınması gereken önlemleri görmezlikten gelerek mazeretlere sığınmanın kimseye yararı yoktur. Unutulmamalıdır ki hiçbir mazeret başarının yerini tutmaz.

Japonlar ve İş Disiplini

Yaratılışları ve davranışlarıyla oldukça sakin, saygılı, alçak gönüllü ve sempatik olan Japon halkının en önemli özelliği; çalışma ahlakı, işlerini dürüst ve sağlam yapmak, israfa düşmeden üretimi arttırmaktır. İş ve ticaretlerinde hile, hıyanet, yalan, iftira ve aldatma gibi olumsuz davranışlar yoktur.

Bu güzel hasletleriyle deprem riski en yüksek olan bir coğrafyada yaşamaya uyum sağlayan bu eğitilmiş toplum, depreme dayanıklı projeler üreterek en şiddetli sarsıntılarda bile en az mal ve can kaybıyla kurtulmayı başarmışlardır. M. Akif bu çalışkan halkın tevhid inancı hariç, iş ahlakının, İslâm'ın ruhuyla örtüştüğünü ifade etmiştir:

“Sorunuz, şimdi de Japonlar nasıl millettir?

Onu tasvîre zafer-yâb olamam, hayrettir!

Siz gidin, safvet-i İslâm'ı Japonlarda görün!

O küçük boylu, büyük milletin efrâdı bugün,

Müslümanlık'taki erkân-ı sıyânette ferîd;

Müslüman denmek için eksiği ancak tevhid!”

Cebriyye

Cebrî kelam anlayışına göre; insanın kendi eylemlerinde hiçbir iradi hürriyeti yoktur. Her şey önceden Allah tarafından takdir edilmiş ve kul bu fiili yapmağa mecburdur. Allah'ın mutlak iradesi karşısında insanlar, rüzgâr esintisine göre yön değiştiren bir tüy veya cansız maddelerden oluşan robot gibidir. Bu durumda insanın iradesi, kabiliyeti devre dışı olduğu için eylemlerinde sorumlu olması da beklenemez.

Mutezile

Mu'tezile insanı pasif bir konuma yerleştiren cebri görüşün aksine; Allah, yegâne yaratıcı olmakla birlikte doğuştan itibaren insana belli bir zaman ve mekân sınırı içinde kendi iradeli fillerini yaratma gücünü vermiştir. Mutezilî alimlere göre; Allah'ın insanları, iradeleri dışında bazı işleri yapmağa zorlaması, sonra da o fiillerden dolayı kendilerini cezalandırması zulüm ve adaletsizliktir. Halbuki Allah adalet sahibidir. Kullarına haksızlık ve zulmetmez: ***"şüphe yok ki Allah zerre kadar haksızlık etmez; (kulun yapığı iş, eğer bir kötülük ise, onun cezasını adaletle verir.) İyilik olursa onu katlar (kat kat arttırır), kendinden de büyük mükâfat verir."*** (Nisa 4/40)

Ebu Hanife (ö. 150/767)

Ebu Hanife'ye göre; Allah hayır ve şer dahil vuku bulacak her şeyi ezelî ilmiyle bilmektedir. Kulların fiillerini yaratan Allah'tır, ancak bu fiilleri yapma gücü (istitâat) anında kullara verilmiştir. Bununla birlikte müminleri imana, kâfirleri de küfre zorlamamış, herkese fiillerini iradeleriyle gerçekleştirme imkânı tanımıştır. Çünkü **“Allah herkesin kaderini, kendi iradeleriyle gerçekleştirecekleri şekilde”** yazmıştır. Bundan dolayı kişi annesinden mümin veya kâfir (saîd veya şakî) olarak doğmaz; sonradan mümin iken kâfir, kâfir iken mümin olabilir.

Buhârî (ö. 256/870)

Hayatını hadis araştırmalarına adayan Buhârî, selef inancına aykırđ görüşler ileri süren Cebriye, Mu‘tezile, Havâric ve Şîa mezheplerini eleştirerek; kader, rü‘yetullah, iman-amel ilişkisi, hidayet-dalâlet, saadet-şekavet, kulların fiillerini Allah’ın yarattığı bu fiilleri iktisap işleminin ise kullara ait olduğu gibi kelim konularına yer vermiştir.

İmam-ı Eş'ari (ö.324/936)

Eş'arilere göre de kulların fiillerinin halk ve icadında, asıl yetkin olan Allah'ın kadim kudretidir. Ancak kulların kendi fiillerinde pay sahibi ve müdahil olmaları için, fiilleriyle sevap ve azaba müstahak olma hikmetine bağlı olarak, insanlara da bir hâdis irade ve kudret verilmiştir. İlahi kadim kudret; kulların fiillerine tesir etmesi için âdeti bir şart kılınmıştır. Örneğin odunun yanması için âdeti şart, onun ateşle temas etmesidir. İzmirli İsmail Hakkı, Hilmi Ziya Ülken, Fazlur Rahman ve Necati Öner eş'ari görüşünü, cebriyeden ayırmanın zor olduğunu ifade etmişlerdir.

Mâtürîdî (ö.333/944)

Mâtürîdî'ye göre Yüce Allah bütün mahlukatı kudretiyle yaratmış, onları ezeli ilim, irade ve hikmetiyle sevk ve idare etmektedir. Fiilin oluşum zeminini sağlayan imkân ve şartların bulunması sonucu meydana gelen güç yetirme (istitaat) kısmı ise, insana aittir. Bu duruma göre, yoktan meydana gelen fiilin yaratılması Allah'ın tekvin sıfatıyla gerçekleşmekte, fiilin meydana gelmesini gerektiren irade de insana ait olmaktadır. Diğer bir anlatımla Mâtürîdîler iradeyi külli ve cüz'i olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Külli irade Allah tarafından yaratılmakla birlikte, onu tahsis anlamına gelen cüz'i irade, insana aittir. Bu durumda insanda zuhur eden fiiller özgür (iradeli) olarak meydana gelen fiillerdir.

Kader

Kader; Allah'ın ilim, irade ve kudreti doğrultusunda kainattaki bütün fiillerin, zaman ve mekanıyla birlikte ezelden ebede kadar birbiriyle ardışık ve uyumlu olarak planlanmasıdır.

Kaza

Kaza ise; Allah'ın ezelde takdir ettiği şeylerin, zamanı gelince, takdire uygun biçimde ezeldeki plana göre meydana gelmesi ve yaratılmasıdır

Kader ve Takdire Dair İki Ayet

وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَرَهُ تَقْدِيرًا

1. *"O her şeyi yaratmış ve yarattığı o şeyleri bir ölçüye göre takdir etmiştir.* (Furkân 25/ 2) Hz. Peygamber (sav), yakınlarına, çocukları konuşmaya başlayınca bu ayetin öğretilmesini tavsiye etmiştir. Buna göre, evren ve içindeki her şey Allah tarafından yaratılmıştır. Bu yaratmada asla bir bozukluk, zıtlık, kaos ve belirsizlik yoktur. Aksine her şey kozmik bir sistemle gerçekleşmiştir. Canlı ve cansız her varlık kendisi için takdir edilen işlevi yerine getirmekte ve bütün oluşlar Allah'ın belirlediği yasalara uygun olarak gerçekleşmektedir. Hiçbir gücün bu yasaları aşması veya devre dışı bırakması mümkün değildir. Allah, insana idrak, anlayış, yaşama ve gelecekle ilgili plan yapma kabiliyeti takdir ettiği gibi her canlıya kendine uygun, dilediği özellik ve hareket imkânı da sağlamıştır. Zihinlere işlenmesi gereken bu ayette yaratılmış her şeyde bir biçim, şekil, güç nitelik ve **“altın oran”** olduğunu bildirmektedir.

2. “*Biz insana (iyi ve kötü olmak üzere) iki yolu göstermedik mi?*”

(Beled 90 /10) Bu ayette de Allah insana akıl ve düşünme yeteneğine ek olarak iki de yol gösterdiğini bildirmiştir. Düşünerek ve anlayarak dilediğini seçmesi için iyilik ve kötülük doğruluk ve sapıklıktan oluşan iki yola dikkat çekilmiştir. Yüce Allah insanoğluna istediği yolda yürüyebilme kudretini vermiştir. Diğer bir ifade ile yaratılışına uygun doğru yolda ilerlemek üzere hareket etme gücü ve kabiliyeti verilmiştir.

HADİSLER VE KADER İNANCI

1. Hz. Peygamber (sav.) yıkılmaya yüz tutmuş bir mağaranın yanından geçecekti. O hizaya geldiğinde birden yürüyüşünü hızlandırdı. Bunun üzerine kendisine; Ey Allah'ın Resûlü! Cenab-ı Hakk'ın kazasından mı kaçırıyorsun? Denildiğinde; Hz. Peygamber (sav); ***”Evet Allah'ın kazasından kaderine kaçıyorum”*** buyurmuşlardı. (Tirmizi; Kader, 3) Resulullah muhtemel bir tehlikeye karşı iradesini kullanarak hızlıca geçtiği bu olaydan ders çıkarılabilse, günümüzde karşılaşılan birçok felaketi önlemek veya en az hasarla geçirmek mümkün olacaktır.

2. Hicretin 18. yılında Ebu Ubeyde b.Cerrâh'ın (öl.18/639) komutasında bir askeri kuvvet fetih için Şam'da bulunuyordu. Yardım istenmesi üzerine Hz. Ömer bir grup askerle “Serg” denilen yere kadar gelmiş ve orduya yardımcı olmak istemişti. Fakat bu esnada Şam'da “*Amras Vebası*” çıktığına dair haber alınması üzerine, Hz. Ömer istişareler yaparak geriye dönmeye karar verdi. Bazıları Hz. Ömer'e; “*Allah'ın kaderinden mi kaçıyorsun?*” Diyerek itiraz etmişlerdi. Hz. Ömer onlara şu cevabı vermişti: “*Evet Allah'ın kaderinden kaçıyorum ancak yine O'nun kaderine sığınıyorum. Düşünün ki elinizdeki bir sürüyü (deve veya koyunu) bir vadide otlatmak istiyorsunuz. O vadinin bir tarafı yemyeşil, diğer tarafı ise kuru ve çıplaktır. Bu durumda sürüyü yeşil tarafta otlatmanız Allah'ın kaderine daha uygun değil midir?*” (Buhari, Hiyele, 13).

Bu tartışmadan sonra Abdurrahman b. Avf (öl.32/652) geldi ve konu hakkında şu hadisi hatırlatarak tartışmayı sonlandırmıştır: “*Taun bir azaptır. Siz bir yerde onun çıktığını duydunuz mu, o taunlu yere girmeyiniz! İçinde bulunduğunuz bir yerde de zuhur ederse, ondan kaçarak oradan çıkmayınız.*” (Müslim, Selam, 32.) Böylece Hz. Ömer, hastalığın bulunduğu yere girmemiş, Allah’ın kaderine sığındığını ve O’ndan yardım beklediğini ifade ederek ihtiyatlı davranmayı tercih etmiştir. Zira İşlam tarihinde kayıtlara geçen bu bulaşıcı hastalıkta 30 bin kişi ölmüştür. Bu nedenle Hz. Ömer cebrî bir kader anlayışı yerine, sorumluluk gerektiren bir kader inancını esas alarak vebanın bulunduğu alana girmeme kararını almıştır.

Deprem ve Kader Tartışmalar

Depremın olmasında insanın rolü yoktur. Fakat depremden korunmak için, yer seçimi, ondan etkilenecek alt yapı ile fiziki mekanların güvenliği konusunda her türlü önlemlerin alınmasından sorumludur. Buna göre insanın sorumluluğu, depremden önce başlamaktadır. Şöyle bir soru akla gelebilir, **peki insan özgür iradesini kullanarak alacağı tedbirlerle kader değişir mi?** Evet, bilimsel araştırmalar, sorumluluk bilincinin gelişmesi ve alınacak önlemlerle, doğal afetlerdeki can ve mal kaybının minimize edilebileceğini göstermiştir. Nitekim çağımızdaki imkanlar, çevre faktörü, dengeli beslenme, tıbbi gelişme ve güvenlik gibi örnekler bu hususu teyit eder mahiyettedir:

- a. 27 Aralık 1939 tarihli Erzincan depreminde, 32.968 kişi vefat etmiştir. Bu tarihte ilin nüfusu 40.000'dir. Yine aynı ilde 13 Mart 1992 tarihinde meydana gelen depremde, ölenlerin sayısı ise 693 kişidir. Bu tarihte şehrin toplam nüfusu 225.000 kadardır. Buna göre her iki depremin şiddeti (1939 7,8 - 1992 7,2), nüfusu, yapıları ve ölü sayısı, karşılaştırıldığında ikinci depremdeki can ve mal kaybının daha az olduğu anlaşılmıştır. Bu sonuçta; inşaat sektörünün kısmen iyileşmesi, yapılardaki kalite ve kurtarma ekiplerinin donanımlı olmaları gibi faktörlerin etkili olduğu düşünülmektedir.

b. Bugün Japonya ve diğer gelişmiş ülkelerin doğal afetlere, iş ve trafik kazalarına yönelik aldıkları önlemler başarılı olmuştur. Zira bu ülkelerin, aynı düzeydeki doğal afetlerle, iş ve trafik kazalarındaki can ve mal kayıp oranları geri kalmış ülkelere göre daha azdır. Ülkemizde de son yıllarda alınan tedbirlerle, trafik kazalarındaki ölümlerde, bir düşüş yaşanmıştır. Buna göre; **2005** yılındaki **620.729** trafik kazasında **4505**, **2008** yılındaki **950.120** kazada **4236**, **2010** yılındaki **1.106.201** kazada **4045**, **2012** yılındaki **1.296.634** kazada **3750**, **2014** yılındaki **1.199.010** kazada ise, ölü sayısının, **3524** kişi olduğu anlaşılmıştır. Belirtilen rakamlara göre yaklaşık on yılı kapsayan süre zarfında her yıl araç ve kaza sayısı artmasına rağmen ölüm oranlarında, **1000** kadar bir düşüş yaşanmıştır. Bu iyileşme yeterli olmamakla birlikte alt yapı, araç kalitesi, insan eğitimi ve kurallara uymak gibi konularda alınan tedbirlerin etkili olduğunu göstermektedir.

- c. Kazaların meydana gelmesindeki kusur ve hata payı araştırıldığında yine benzer sonuçlarla karşılaşılmaktadır: Özellikle iş ve trafik kazalarının oluşmasında insan unsurunun (sürücü, işçi ve iş veren) sorumluluk ve kusur oranı; **2008’de %90,53; 2010’da %89,72; 2012’de %88,86; 2014’te %89,12** olmuştur. Buna göre kazalardaki insan kusurunun **%90 ve %88** arasında nisbi bir gerileme yaşanmıştır. Geriye kalan **%10-12’lik** kusur ise, alt yapı ve araç kalitesiyle ilgili olduğu değerlendirilmektedir. Dolayısıyla deprem, heyelan, maden göçükleri ve sel gibi doğal afetlerdeki sorumluluk dağılımı da bundan çok farklı değildir.
- d. Doğal afetlerin yol açtığı sıkıntılar karşısında ölümü temenni etmek caiz değildir. Zira insanın dünyaya gelmesinde rolü olmadığı gibi hayatını sona erdirmeye hakkı da yoktur. Bu nedenle kimse hayatın zorlukları karşısında ölümünü isteme, vücuduna zarar verme hakkına sahip değildir. Kur’ân-ı Kerim’in de işaret ettiği gibi ölüm ve hayat birbirinden farklıdır: **“Dirilerle ölümler bir değildir.”** Fâtır 35/22. Gerçekten ölüm hali hayat gibi değildir. İnsan, hayat hakkı gibi bir nimet ve imkândan vaz geçemez.

e. İnsanın ortak görevlerinden biri de kaliteli bir hayat yaşamak için çalışarak iş ve çevresine katkı sağlamaktır. Bu amaçla hayatta daha fazla kalmayı temenni etmenin dini yönden hiçbir sakıncası yoktur. Nitekim Hz. Peygamber (sav) de ölümü temenni etmeyi yasaklamış ve insanın önüne iki seçenek sunmuştur: “***(Birincisi) sakın hiçbiriniz ölümü temenni etmesin! Çünkü o, hayırlı ve ihsan sahibi ise, (yaşamak suretiyle) hayır ve ihsanını arttırması umulur. (İkincisi) şayet kötü bir kimse ise, belki günahlarından tövbe eder de azaptan kurtulur.***” (Buhari, Temenni, 6)

f. Ölüme kapı aralayan doğal afetlere ve hastalıklara karşı alınan önlemlerle orantılı olarak ömrün kısa ve uzun olması da tartışılmıştır. Günümüzde erken ölüme yol açan risklere bağlı olarak ölüm yaş ortalaması ileri ülkelerde **70-80**, kalkınmakta olan ülkelerde **50-60**, geri kalmış ülkelerde ise, **40-45** yaş arasında seyretmektedir. Diğer taraftan, **75** yaş üzeri nüfus, ileri ülkelerde **%5-7** arasında iken az gelişmiş ülkelerde **%1** düzeyinde kalmaktadır.

1. Tabiat, Bilime ve Araştırmaya Açıktır

Allah evreni ve onun tamamlayıcı parçalarını belirli bir ölçüye göre yaratmıştır. Bu bağlamda gaybın hazineleri ve bilgileri Allah'ın nezdinde olmakla birlikte insanın çalışmalarına ve araştırmalarına da bir sınır getirilmemiştir.

İnsanın gök ve tabiat bilimlerine yönelik araştırmalar yapması teşvik edilmiştir. Çünkü duyuların ve bilimin algılama sınırları içine giren atmosfer ve tabiat olayları her türlü incelemeye açıktır. Böylece sosyal hayatımızın sürdürülmesinde hayati önem arz eden meteoroloji bilimi, yer bilimi, deniz ve hava sahası, tarih boyunca insanoğlunun en çok merak ettiği alanlar olmuştur. Buna göre; insanın deprem başta olmak üzere doğal afetlere karşı daha güven içinde yaşaması ve hayat kalitesinin iyileşmesi için bilimsel araştırmanın önünde bir engel yoktur.

2. Tabiat, Bilime ve Araştırmaya Açıktır

Kur'an-ı Kerim başımıza gelen iyiliğin Allah'tan, kötülüğün ise nefsimizden kaynaklandığını bildirmiştir:

مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ

“Sana ne iyilik gelirse Allah'tandır. Başına gelen kötülük ise nefsindendir. (Nisâ 4/79.)

Kader ve deprem Allah'ın ilim, irade, kudret ve takdiriyle meydana gelmektedir. Fakat içinde yaşadığımız fiziki mekanlarda depreme karşı yer seçimi, proje, kaliteli malzeme, işçilik ve denetim gibi temel sorumluluklar özenle yerine getirilmişse can ve mal kayıplarının daha az olacağı tartışmasızdır.

Nitekim Kur'an'ın birçok yerinde Yüce Allah'ın kullarına asla zulmedici olmadığı vurgulanmıştır. Öneminden dolayı örnek olarak şu ayet mealinin buraya alınması uygun görülmüştür:

ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ

“Bu, dünyada iken kendi ellerinizle yapmış olduğunuzun karşılığıdır. Yoksa Allah kullarına zulmetmez.” (Âl-i İmrân 3/182.)

Yakın geçmişte vefat eden ve hayatını deprem çalışmalarına adayan, kamuoyunda “*deprem dede*” lakabını alan merhum Ahmet Mete Işıkara'nın dediği gibi; ***“insanı deprem değil, çürük binalar öldürür. Bu nedenle depremle birlikte yaşamayı öğrenmeliyiz.”*** Binalar insanların eseri olduğuna göre bugün odaklanması gereken konu da yeni yapıların sağlam ve depreme dayanaklı inşa edilmesi, eski çürük binaların da bir an önce kentsel dönüşüm projeleriyle ıslah edilmesidir.

Sonuç: Deprem Bir Ceza ve İntikam Değildir

Hayatta insanın bizzat kendi eliyle yapamadığı ve tamamen Allah'ın ilim ve takdiri dâhilinde meydana gelen olaylar da vardır. **“Güneş ve ay tutulması, insanın cinsiyeti, herhangi bir aileden gelmesi, renginin şöyle veya böyle olması gibi durumlar Allah'ın ilmi, iradesi ve kudretinin bir sonucudur.”** Şüphesiz ki tabiat olaylarının bir parçası olan depremin meydana gelmesi, bir yakınımızın vefatı veya ağır bir hastalığa yakalanması da Allah'ın takdiridir. Doğal olarak insan gücünü aşan ve elinde olmayan benzer konulardan sorumlu değildir. Fakat buna rağmen Allah'tan gelen hayır ve şer kapsamındaki bütün olayların sabır, rıza ve olgunlukla karşılanması ise, büyük bir fazilettir.

Elbette sıkıntılı günleri doğru yönetenler, hikmetini kavrayanlar daha kazançlı ve mutlu olacaklardır. Belki de Cenab-ı Hak bu olayları; kısa süreli hayatımıza insanlık tarihinde yaşanan bütün acı ve tatlı olayların birer örneğini tatmak ve ibret almak için uygun görmüştür. Yunus Emre'nin (1238-1328), “*kahrın da hoş lütfunda da hoş*” sözünde olduğu gibi hikmetine de takdirine de rıza gösterilmelidir. Azami tedbiri almak da olup bitene hikmet penceresinden bakmak da dini, insani bir olgunluk ve kazanımdır.

Hayatta her şey iyi, mükemmel ve yolunda olsa bile Allah'tan yardım beklemenin kuralı da ihmal edilmemelidir:

رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إَصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ
لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا

“Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği işler de yükleme! Bizi affet! Bizi bağışla! Bize acı! Sen bizim Mevla’mızsın.” (Bakara 2/286)

Bize hayatın her anında dikkatli davranmayı hatırlatan Mevlana Celaddin Rumi'nin sözü ile sohbetimi tamamlıyorum:

“Pişman olmayı kendine adet edinirsen daima pişman olur durursun! O halde pişmanlığı davet eden iş yapma!”

TEŞEKKÜR EDERİM

Prof. Dr. Fikret KARAMAN

